

CORELAREA PRINCIPIILOR FUNDAMENTALE ALE PROCESULUI PENAL ÎN ROMÂNIA CU PRINCIPIUL JURIDIC- CONSTITUȚIONAL AL INDEPENDENȚEI JUDECĂTORILOR ȘI AL SUPUNERII ACESTORA NUMAI LEGII

VASILE-SORIN CURPĂN

CONSTANTIN-FLORENTIN GRĂDINARU

COSMIN-ȘTEFAN BURLEANU

Noțiunea de **principiu fundamental al procesului penal** reprezintă o regulă cu caracter general privind structura și desfășurarea procesului penal.

Pe baza principiilor fundamentale ale activității judiciare în materie penală se desfășoară, în integralitatea sa, procesul penal¹⁾.

Principiile fundamentale ale procesului penal prezintă o importanță deosebită, ele fiind orientări absolute irefragabile, de la care nu trebuie să existe nici o abatere.

Există situații când între proclamarea formală a unor principii și transpunerea lor în practică sunt deosebiri decurgând, în primul rând, din modalitățile în care normele existente asigură protecția drepturilor și intereselor părților din proces.

Astfel, în Constituțiile din anii 1952 și 1965, elaborate în perioada regimului socialist, era inserat atât dreptul la apărare cât și garantarea libertății persoanei fizice.

Aceste drepturi inerente persoanei fizice erau prevăzute și în legislația procesual – penală anterioară anului 1990, însă legiuitorul a vizat tocmai consolidarea și garantarea acestor principii, prin modificările legislative ale art. 5 și 6 din Codul de procedură penală.

Legislațiile occidentale nu cuprind un capitol distinct referitor la principiile fundamentale ale dreptului procesual penal (și implicit ale procesului penal). Astfel, legislațiile franceză, elvețiană, belgiană, italiană, spaniolă s.a. nu au incluse în codurile de procedură penală un titlu sau un capitol care să cuprindă principiile fundamentale.

Codul de procedură penală român, intrat în vigoare la data de 01.01.1969, prevede, în concordanță cu legislațiile statelor foste socialiste, principiile fundamentale de desfășurare a procesului penal, în cadrul cap. I, intitulat “Scopul și regulile de bază ale procesului penal”.

Literatura juridică de specialitate a reținut ca principii fundamentale ale procesului penal român, următoarele: **legalitatea procesului penal, prezumția de nevinovăție, principiul aflării adevărului, principiul oficialității, principiul rolului activ al organelor juridice penale, principiul garantării libertății persoanei, principiul respectării demnității umane, principiul garantării dreptului la apărare, principiul**

¹⁾ În acest sens: Grigore Theodoru, T. Plăeșu, *Drept procesual penal, Partea generală*, Tipografia Universității “Al. I. Cuza” Iași, 1986, pag. 38

egalității persoanelor în procesul penal, principiul operativității, limba în care se desfășoară procesul penal și principiul dreptului la un proces echitabil¹⁾.

O altă parte a autorilor în materia dreptului procesual penal, împart principiile fundamentale ale procesului penal în: principii înscrise expres ca reguli de bază în Codul de procedură penală și principii complementare (alte principii) ale procesului penal.

În cadrul principiilor înscrise expres în Codul de procedură penală, ca reguli de bază, se includ următoarele: principiul legalității procesuale, principiul oficialității, principiul aflării adevărului, principiul rolului activ al organelor judiciare, principiul garantării libertății persoanei, principiul respectării demnității umane, principiul garantării dreptului la apărare, respectiv, principiul folosirii limbii materne.

În cadrul principiilor complementare ale procesului penal sunt incluse: principiul egalității persoanelor în procesul penal, principiul prezumției de nevinovăție, principiul respectării vieții intime, familiale și private în procesul penal și principiul operativității procesuale¹⁾.

Vom proceda la analiza succintă a principiilor fundamentale ale procesului penal român, pentru ca ulterior să stabilim corelația (legătura) acestor principii cu principiul constituțional și juridic-organizatoric al independenței judecătorilor.

I. Principiul legalității procesului penal – este o transpunere pe plan particular a principiului general al legalității, prevăzut în art. 1 alin. 5 din Constituția României în care se afirmă că: “În România, respectarea Constituției, a supremației sale și a legilor este obligatorie”.

Principiul legalității procesului penal este consacrat în dispozițiile art. 2 alin. 1 din Codul de procedură penală care precizează că procesul penal se desfășoară atât în cursul urmăririi penale, cât și în cursul judecății, potrivit dispozițiilor prevăzute de lege.

Legea nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor prevede, în dispozițiile art. 2 alin.3, că „judecătorii sunt independenți, se supun numai legii și trebuie să fie imparțiali”.

Principiul legalității implică necesitatea ca activitatea procesuală să se desfășoare, în întregime, de către organe judiciare specializate, cu respectarea competenței acestora, cu asigurarea exercițiului drepturilor procesuale ale părților în vederea soluționării cauzelor penale.

Principiul legalității procesului penal prezintă garanții. Astfel, dacă în situația dispunerii unui act procesual sau cu ocazia realizării unui act procedural, dispozițiile legale nu au fost respectate, există posibilitatea anulării actului (art. 197 alin. 1 Cod procedură penală), iar când vătămarea procesuală este de neînlăturat, nulitatea dobândește caracter absolut (art. 197 alin. 2 Cod procedură penală)

Cu excepția sancțiunilor procedurale, legiuitorul a instituit și alte sancțiuni care pot fi aplicate persoanelor care au încălcat dispozițiile legale. Aceste sancțiuni sunt de ordin administrativ, civil sau, după caz, penal.

În ipoteza săvârșirii unor abateri judiciare se poate aplica o amendă judiciară.

Dacă subiecții oficiali ai procesului penal au încălcat legea, în desfășurarea procesului penal, ei pot fi trași la răspundere civilă, dacă situația generatoare de daune s-a datorat relei credințe sau unor grave neglijențe (art. 507 Cod procedură penală).

¹⁾ A se vedea: Ion Neagu, *Tratat de procedură penală*, Editura Pro, București, 1997, pag. 37-73

¹⁾ A se vedea: Nicolae Volonciu, *Tratat de procedură penală*, vol. I, Ed. Paideia, Partea generală, București, 1993, pag. 73-129

Dacă încălcarea legii prezintă un grad ridicat de pericol social, constituind o infracțiune subiecții oficiali pot fi trași la răspundere penală.

În partea specială a Codului penal, în cadrul titlului VI, cap. II, sunt prevăzute infracțiunile care împiedică îndeplinirea justiției, care de principiu sunt săvârșite în timpul desfășurării procesului penal.¹⁾

Cu privire la desfășurarea activității procesuale în faza de judecată, precizăm că instanța de judecată are posibilitatea verificării legalității activității judiciare desfășurate în faza de urmărire penală (art. 300, 332 Cod procedură penală).

Activitatea instanței desfășurată în cadrul etapei judecării cauzei în primă instanță este controlată de instanța ierarhic superioară care în exercitarea căilor de atac prevăzute de lege are aptitudinea să desființeze (în apel) sau să caseze (în recurs) hotărârea judecătorească, dacă constată că aceasta este nelegală sau netemeinică, provocând o nouă judecată a cauzei.

II. Presumția de nevinovăție – a apărut ca reacție împotriva prezumției de vinovăție, care a dominat doctrina și jurisprudența în perioada Evului Mediu. Acest principiu a fost consacrat pentru prima oară în Declarația drepturilor omului și cetățeanului din anul 1789 (art. 9).

În contemporaneitate, prezumția de nevinovăție este înscrisă în documentele internaționale, cum ar fi: Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de O.N.U. în anul 1948 (art. 11); Convenția europeană de apărare a drepturilor omului, adoptată în anul 1950 (art. 6 & 2); Pactul internațional relativ la drepturile civile și politice, adoptat în anul 1966 (art. 14.2) etc.

Constituția României, adoptată prin referendum, la 08.12.1991, modificată prin referendum național în 2003, prevede în dispozițiile art. 23 alin. 11 că: “până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești de condamnare, persoana este considerată nevinovată.”

Prevederea constituțională se aliniază la prevederile documentelor internaționale. Astfel art. 14 pct. 2 din Pactul internațional relativ la drepturile civile și politice, prevede că: “orice persoană acuzată de săvârșirea unei infracțiuni se prezumă nevinovată, atâta vreme cât vinovăția sa nu a fost legal stabilită.”

De lege lata, prezumția de nevinovăție este înscrisă în legislația procesual penală, în dispozițiile art. 66 Cod procedură penală, unde se prevede că învinuitul sau inculpatul nu este obligat să probeze nevinovăția sa și, în situația în care există probe de vinovăție, acesta are dreptul să probeze lipsa lor de temeinicie.

Acest principiu, deși a fost încadrat în materia probelor, constituie o regulă fundamentală a procesului penal român, deoarece funcționalitatea prezumției de nevinovăție este mult mai largă decât aspectele faptice rezultate din probațiune.

Presumția de nevinovăție garantează protecția persoanelor în procesul penal (învinuiți, inculpați), de arbitrarul organelor judiciare penale, cu privire la stabilirea vinovăției și a tragerii la răspundere penală.

Presumția de nevinovăție constituie baza tuturor garanțiilor procesuale referitoare la protecția persoanei în procesul penal.

În cadrul raportului juridic procesual penal principal (fundamental) dintre organele judiciare penale și învinuit sau inculpat, acesta din urmă trebuie să beneficieze de

¹⁾ Sunt astfel de infracțiuni: arestarea nelegală și cercetarea abuzivă (art. 266 C.p.), supunerea la rele tratamente (art. 267 C.p.), tortura (art. 267¹ C.p.), represiunea nedreaptă (art. 268 C.p.)

protecție juridică, în așa fel încât să nu fie pus în inferioritate procesuală în raport cu organele judiciare, sau în raport cu celelalte părți din procesul penal.

Principiul prezumției de nevinovăție a învinuitului sau inculpatului contribuie la necesitatea stabilirii situației de fapt, pe baza probelor administrate în procesul penal, având ca efect principal stabilirea cu certitudine a vinovăției persoanei fizice care a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală.

III. Principiul aflării adevărului – implică obligația legală a organelor judiciare penale – instanța de judecată, procurorul, organul de cercetare penală – de a stabili situația reală de fapt precum și toate împrejurările și circumstanțele – reale și personale – referitoare la fapta săvârșită și la făptuitor.

În doctrina juridică procesual-penală se consideră că prin noțiunea de **aflare a adevărului** se înțelege constatarea existenței sau inexistenței faptei (ceea ce presupune cunoașterea circumstanțelor reale: de loc, de timp, de mod, de mijloace, de scop), a stabilirii formei și eventual a modalității vinovăției, a constatării existenței unui scop sau mobil care unit cu latura subiectivă, o caracterizează (sub forma intenției directe calificate) și generează un conținut constitutiv lărgit.

De asemenea, aflarea adevărului presupune cunoașterea naturii și quantumului prejudiciului generat prin actul ilicit de conduită, precum și aspectele care influențează asupra răspunderii făptuitorului.

Cu privire la circumstanțele personale ale făptuitorului aflarea adevărului implică constatarea vinovăției inculpatului (învinuitului), stabilirea cu certitudine a datelor de identitate și de stare civilă ale făptuitorului, precum și a eventualelor antecedente penale ale acestuia care caracterizează, în situația în care există, o anumită persistență în activitatea infracțională.

Acest principiu este prevăzut în Codul de procedură penală în dispozițiile art. 3 în care se arată că în desfășurarea procesului penal trebuie să se asigure aflarea adevărului, cu privire la faptele și împrejurările cauzei, precum și cu privire la persoana făptuitorului.

În doctrina juridică procesual-penală din perioada interbelică principiul aflării adevărului era denumit principiul “veracității”¹⁾ sau principiul “realității”²⁾.

Principiul aflării adevărului în procesul penal este estompat în legislația procesual-penală în vigoare de unele instituții procesuale.

Pentru infracțiunile pentru care acțiunea penală se pune în mișcare la plângerea prealabilă formulată de persoana vătămată introdusă la organul de cercetare penală sau la procuror (pentru infracțiunile prevăzute de art. 279 Cod procedură penală), aflarea adevărului de către organele judiciare penale se poate realiza numai în situația în care nu a intervenit retragerea plângerii prealabile de către partea vătămată sau împăcarea părților din procesul penal.

De asemenea, în situația neintroducerii plângerii prealabile sau a introducerii tardive a plângerii, organul judiciar penal se află în imposibilitatea de a cerceta cauza în scopul aflării adevărului.

În temeiul art. 372 Cod procedură penală, în apelul declarat de către inculpat instanța de control judiciar nu va modifica în defavoare situația de fapt reținută de instanța inferioară, deoarece ar afecta principiul neagrării situației în propria cale de atac – “non reformatio in pejus”.

¹⁾ Vintilă Dongoroz, Curs de procedură penală, Ed. a II-a, București, 1942, pag. 19;

²⁾ Ion Ionescu – Dolj, Curs de procedură penală român, Ed. Socec, 1937, pag. 12

Același principiu este consacrat și în calea de atac ordinară a recursului, prin dispozițiile art. 385⁸ alin. 1 Cod procedură penală.

Și în aceste ultime două ipoteze regula neagrării situației în propria cale de atac, împietază asupra posibilității organelor judiciare penale – în speță instanțele judecătorești ierarhic superioare – de a stăru în privința aflării adevărului.

Materializarea concretă a principiului aflării adevărului rezidă în concepția că organele judiciare penale și cu prioritate instanțele de judecată nu se pot pronunța asupra cauzelor penale deduse judecării decât fundamentându-se pe cunoașterea exactă și veridică a situației de fapt și respectiv a împrejurărilor și circumstanțelor referitoare la faptă, în materialitatea ei și la făptuitor.

Pornind de la aplicarea, în plenitudine a sa a principiului aflării adevărului, legea a conferit hotărârilor judecătorești (sentințe și decizii) definitive, prezumția absolută, irefragabilă, că exprimă adevărul.

IV. Principiul oficialității – este prevăzut, de lege lata, în dispozițiile art. 2 Cod procedură penală, care prevăd că actele necesare desfășurării procesului penal se îndeplinesc din oficiu, cu excepția cazurilor când prin lege se dispune altfel.

Principiul oficialității presupune înlăturarea, cu anumite excepții, a principiului disponibilității care este caracteristic desfășurării procesului civil.

Disponibilitatea - în opoziție cu oficialitatea, presupune libertatea subiecților de drept de a se adresa – dacă consideră necesar – organelor judiciare.

După pornirea procesului, subiecții de drept au aptitudinea, după caz, fie să urmărească dreptul reclamat în justiție pentru ca prin hotărârea ce se va pronunța instanța să statueze asupra existenței și a valorificării acestuia, fie să renunțe la obiectul litigiului, respectiv să renunțe la judecată sau să renunțe la însuși dreptul subiectiv, pretins a fi încălcat sau nerecunoscut.

În procesul penal român principiul oficialității cunoaște anumite excepții.

- Este cazul, într-o ipoteză, situației în care organul judiciar penal nu este în drept să declanșeze acțiunea penală din oficiu, în lipsa unei **încuviințări** sau **autorizări** prealabile.

În art. 72 din Constituția României se prevede instituția imunității parlamentare:” Deputații și senatorii nu pot fi trași la răspundere juridică pentru voturile sau pentru opiniile politice exprimate în exercitarea mandatului.

Deputații și senatorii pot fi urmăriți și trimiși în judecată penală pentru fapte care nu au legătură cu voturile sau cu opiniile politice exprimate în exercitarea mandatului, dar nu pot fi percheziționați, reținuți sau arestați fără încuviințarea Camerei din care fac parte, după ascultarea lor. Urmărirea și trimiterea în judecată penală se pot face numai de către Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție. Competența de judecată aparține Înaltei Curți de Casație și Justiție.

În caz de infracțiune flagrantă, deputații și senatorii pot fi reținuți și supuși percheziției. Ministrul justiției îl va informa neîntârziat pe președintele Camerei asupra reținerii și a percheziției. În cazul în care Camera sesizată constată că nu există temei pentru reținere va dispune imediat revocarea acestei măsuri”.

Tot în Constituția României, în art. 84 alin. 2, este prevăzută imunitatea Președintelui României.

Membrii Guvernului României pot fi urmăriți penal în ipoteza săvârșirii de infracțiuni. Prerogativa de a solicita urmărirea penală a unui membru al Guvernului

revine, în mod exclusiv, Camerei Deputaților, Senatului sau Președintelui României, în conformitate cu dispozițiile art. 109 alin. 2 din Constituția României.

În Constituție (art. 125 alin. 1) se prevede inamovibilitatea judecătorilor. Ca efect al inamovibilității, exercitarea acțiunii penale împotriva unui judecător implică suspendarea din funcție a acestuia până în momentul rămânerii definitive a hotărârii judecătorești.

În temeiul art. 5 Cod penal, punerea în mișcare a acțiunii penale se face cu autorizarea prealabilă a procurorului general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, pentru infracțiunile contra siguranței statului român sau contra vieții unui cetățean român, ori prin care s-a adus o vătămare gravă, integrității corporale sau sănătății unui cetățean român, când sunt săvârșite în afara teritoriului țării, de către un cetățean străin sau de o persoană fără cetățenie care nu domiciliază pe teritoriul țării.

Un alt caz în care se cere autorizarea prealabilă, este în ipoteza prevăzută de art. 171 Cod penal, referitoare la situația săvârșirii unei infracțiuni contra vieții, integrității corporale, sănătății, libertății sau demnității reprezentantului unui stat străin, când acțiunea penală se pune în mișcare numai în ipoteza exprimării dorinței de către guvernul străin.

Pentru unele din infracțiunile contra siguranței circulației pe căile ferate, prevăzute de art. 273-275 din Codul penal, acțiunea penală se pune în mișcare numai la sesizarea organelor competente ale căilor ferate.

Pentru infracțiunile săvârșite de militari contra ordinii și disciplinei militare prevăzute de art. 331-334 Cod penal, precum și pentru infracțiunea de sustragere de la serviciul militar, prevăzută de art. 348 Cod penal, acțiunea penală se pune în mișcare în urma sesizării organului judiciar penal de către comandantul militar.

În cazul infracțiunilor săvârșite de civili contra capacității de apărare a țării, prevăzute de art. 353-354 Cod penal, acțiunea penală se pune în mișcare la sesizarea comandantului.

În toate cazurile menționate oficialitatea procesului penal a fost înlăturată, numai cu privire la declanșarea acțiunii penale.

Aceasta deoarece, ulterior punerii în mișcare a acțiunii penale, procesul penal se desfășoară din oficiu, toate celelalte acte procesuale și procedurale fiind realizate din inițiativa organelor judiciare penale.

Principiul oficialității nu este aplicabil nici în ipoteza în care legea condiționează pornirea și desfășurarea procesului penal de existența unei plângeri prealabile, formulată de partea vătămată.

În această situație, oficialitatea procesului penal este înlocuită cu principiul disponibilității.

Dacă acțiunea penală se pune în mișcare la plângerea prealabilă formulată de partea vătămată, această persoană are prerogativa de a împiedica exercitarea acțiunii penale, până la finalizarea ei, prin retragerea plângerii.

Instituția retragerii plângerii prealabile produce efecte “in rem”, în sensul încetării desfășurării procesului penal în raport cu toți inculpații chemați în judecată, numai dacă se referă la toți participanții la infracțiune.

În situația în care partea vătămată înțelege să stingă exercitarea acțiunii penale, în raport cu un singur inculpat (în ipoteza în care în cauza penală există mai mulți inculpați), aceasta se poate împăca cu respectivul inculpat.

Împăcarea părților, are ca efect stingerea acțiunii penale “in personam”, adică exclusiv în raport cu inculpatul cu care s-a împăcat partea vătămată și această instituție juridică poate interveni doar în ipoteza în care legea o prevede expres.

Există situații în care pentru ocrotirea drepturilor subiective a unor persoane fizice legea a prevăzut, pentru anumite categorii de infracțiuni, pe lângă principiul disponibilității și posibilitatea punerii în mișcare și a exercitării acțiunii penale din oficiu.

Art. 131 alin. 5 din Codul penal prevede că în situația în care cel vătămat este o persoană fizică fără capacitate de exercițiu (minor sub vârsta de 14 ani și alienat sau debilitat mintal pus sub interdicție prin hotărâre judecătorească rămasă definitivă) sau o persoană cu capacitate de exercițiu restrânsă (minor cu vârsta cuprinsă între 14 și 18 ani, cu excepția femeii căsătorite de la 16 sau 15 ani), acțiunea penală se pune în mișcare și din oficiu.

În această situație dacă plângerea prealabilă a fost retrasă, fie de reprezentanții legali, fie de persoana cu capacitate de exercițiu restrânsă, însă având încuviințarea prealabilă a reprezentanților legali (părinți sau tutore), iar acțiunea penală a fost pusă de procuror, retragerea plângerii prealabile nu are nici un efect la încetarea procesului penal, menținându-se principiul oficialității.

În temeiul art. 13 Cod procedură penală, învinuitul sau inculpatul, în cazul retragerii plângerii prealabile, are posibilitatea să ceară organului judiciar continuarea procesului penal.

Și în acest caz, retragerea plângerii prealabile împiedică tragerea la răspundere penală a făptuitorului. Dar, dacă inculpatul (învinuitul) este găsit vinovat, respectiv dacă se constată existența uneia dintre cazurile în care acțiunea penală este lipsită de temei (art. 10 alin. 1 lit. a, b, b¹, c, d, e Cod procedură penală), respectiv fapta nu există, fapta nu este prevăzută de legea penală, fapta nu prezintă gradul de pericol social al unei infracțiuni, fapta nu a fost săvârșită de învinuit sau de inculpat, faptei îi lipsește unul dintre elementele constitutive ale infracțiunii și există una din cauzele care înlătură caracterul penal al faptei, în locul soluției de încetare a procesului penal sau de încetare a urmăririi penale se va adopta soluția scoaterii de sub urmărire penală (în faza de urmărire penală) sau de achitare (în faza de judecată). Dacă însă nu intervine vreuna din cauzele menționate anterior, organul judiciar penal, având în vedere retragerea plângerii prealabile de către partea vătămată, nu va dispune trimiterea în judecată sau condamnarea inculpatului ci va adopta soluția încetării urmăririi penale (în faza de urmărire penală) sau soluția încetării procesului penal (în faza de judecată).

Literatura juridică procesual-penală împarte procesele penale – în raport de gradul de aplicabilitate a principiului oficialității – în trei categorii:

- **cauzele de acuzare publică** – care implică aplicarea integrală a principiului oficialității;

- **cauzele de acuzare privată** – în aceste cauze acțiunea penală se pune în mișcare sau se stinge prin manifestarea de voință a părții vătămate.

Caracteristicile acestor cauze penale este faptul că acțiunea penală se pune în mișcare la plângerea prealabilă a părții vătămate și că sunt aplicabile instituțiile retragerii plângerii prealabile și împăcării părților, care înlătură răspunderea penală și implicit conduc la stingerea acțiunii penale.

- **cauzele de acuzare public-privată** – în aceste cauze penale, pornirea procesului are loc în baza plângerii prealabile formulate de partea vătămată, însă odată cu declanșarea acțiunii penale actele procesului penal se desfășoară din oficiu.

Un exemplu în acest sens, sub imperiul Codului penal anterior îl reprezintă infracțiunea de viol în formă simplă, deoarece pentru punerea în mișcare a acțiunii penale era necesar să existe plângerea prealabilă a persoanei vătămate, însă odată introdusă plângerea prealabilă nu mai putea fi retrasă.

În categoria aceasta intră și cauzele în care punerea în mișcare a acțiunii penale și exercitarea ei se realizează din oficiu, însă părții vătămate i se recunoaște dreptul de a stinge acțiunea penală, prin împăcarea părților. Art. 199 din Codul penal care incriminează infracțiunea de seducție este un exemplu tipic. Legea penală nu condiționează punerea în mișcare a acțiunii penale de introducerea plângerii prealabile de către partea vătămată, dar prevede că împăcarea părților înlătură răspunderea penală.

V. Principiul rolului activ al organelor judiciare – este consacrat legislativ în dispozițiile art. 4 Cod procedură penală și se concretizează în obligația organelor judiciare de a manifesta un rol activ atât în inițierea procesului penal cât și în realizarea activităților cerute de urmărirea penală, de judecată și de punerea în executare a hotărârilor judecătorești penale.

Principiul rolului activ al organelor judiciare penale deși a fost consacrat ca un principiu absolut el prezintă un anumit grad de relativitate, în situația aplicării în practica judiciară.

În ipoteza realizării actelor procesuale strict personale, acestea depind în mod exclusiv de voința subiecților procesuali care le pot îndeplini. (Actul procesual prin care partea vătămată se constituie parte civilă, actul procesual prin care se renunță la exercitarea căii ordinare de atac a apelului sau a recursului, actul procesual prin care se retrage apelul sau recursul deja declarat).

În această privință trebuie observat că organele judiciare penale au obligația legală de a informa subiecții procesuali neoficiali cu privire la drepturile procesuale pe care le pot exercita în cadrul procesului penal și cu privire la termenele în care pot fi exercitate drepturile procesuale.

De asemenea, organele judiciare penale au obligația de a dispune efectuarea actelor necesare pentru desfășurarea procesului penal, cum ar fi administrarea de material probatoriu, chiar dacă în cursul procesului penal, subiecții neoficiali ar presta o atitudine de nepăsare și de lipsă de diligență.

Principiul rolului activ al organelor judiciare penale nu este consacrat – in terminis – în legislațiile altor state.

Astfel, fostul Cod de procedură penală al Republicii Cehia, prevedea că organele active prevăzute de legea penală acționează în vederea aflării adevărului circumstanțelor cauzei.

Paragraful 2, punctul 4 precizează că, dacă legea nu prevede altfel, organele active prevăzute în procedura penală își îndeplinesc obligațiile din oficiu, acționând cât mai repede și cu respectarea deplină a drepturilor cetățenești garantate prin Constituție.

În paragraful 2, punctul 5 se precizează că organele active prevăzute în procedura penală acționează astfel încât să se constate situația reală a faptelor, iar la luarea hotărârii își încetează activitatea. Ele elucidează cu egală grijă circumstanțele în defavoarea, ca și în favoarea învinutului și efectuează probe în ambele direcții.

Codul de procedură penală al Republicii Federative Ruse, nu consacră expres rolul activ al organelor judiciare penale, însă din interpretarea dispozițiilor art. 20 și art. 21 reținem că legea impune acest principiu subiecților oficiali ai procesului penal.

În art. 20 prevăzându-se obligația cercetării multilaterale, complete și obiective a împrejurărilor cauzei, se arată că instanța, procurorul, anchetatorul și persoana care efectuează cercetarea penală sunt obligați să ia toate măsurile prevăzute de lege pentru constatarea în totalitate a situației de fapt.

În art. 21 din același Cod se prevede că, în cursul cercetării penale, a anchetei prealabile și a judecării cauzei penale, organele de cercetare penală, anchetatorul, procurorul și instanța au obligația să stabilească cauzele și condițiile care au contribuit la săvârșirea infracțiunii și să ia măsuri pentru înlăturarea lor.

VI. Principiul garantării libertății persoanei – Libertatea persoanei fizice constituie unul dintre drepturile fundamentale ale omului. Acest drept subiectiv cu caracter personal-nepartimoniaș este recunoscut, în mod unanim, pe plan internațional.

Art. 20 din Constituția României prevede regula potrivit căreia dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile cetățenilor vor fi interpretate și aplicate în acord cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și celelalte tratate la care România este parte.

Libertatea individuală este consacrată în dispozițiile art. 23 din Constituție.

“Libertatea individuală și siguranța persoanei sunt inviolabile. Percheziționarea¹⁾, reținerea sau arestarea unei persoane sunt permise numai în cazurile și cu procedura prevăzută de lege. Reținerea nu poate depăși 24 de ore. Arestarea preventivă se dispune de judecător și numai în cursul procesului penal.

În cursul urmăririi penale arestarea preventivă se poate dispune pentru cel mult 30 de zile și se poate prelungi cu câte cel mult 30 de zile, fără ca durata totală să depășească un termen rezonabil, și nu mai mult de 180 de zile. În faza de judecată instanța este obligată, în condițiile legii, să verifice periodic, și nu mai târziu de 60 de zile, legalitatea și temeinicia arestării preventive și să dispună, de îndată, punerea în libertate a inculpatului, dacă temeiurile care au determinat arestarea preventivă au încetat sau dacă instanța constată că nu există temeiuri noi care să justifice menținerea privării de libertate. Încheierile instanței privind măsura arestării preventive sunt supuse căilor de atac prevăzute de lege.

Celui reținut sau arestat i se aduc la cunoștință, în limba pe care o înțelege, motivele reținerii sau ale arestării, iar învinuirea, în cel mai scurt termen; învinuirea se aduce la cunoștință numai în prezența unui avocat, ales sau numit din oficiu.

Punerea în libertate a celui reținut sau arestat este obligatorie, dacă motivele acestor măsuri au dispărut, precum și în alte situații prevăzute de lege.

Persoana arestată preventiv are dreptul să ceară punerea sa în libertate provizorie, sub control judiciar sau pe cauziune. Până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești de condamnare, persoana este considerată nevinovată. Nici o pedeapsă nu poate fi stabilită sau aplicată decât în condițiile și în temeiul legii. Sancțiunea privativă de libertate nu poate fi decât de natură penală.”

Art. 5 din Codul de procedură penală prevede următoarele: “În tot cursul procesului penal este garantată libertatea persoanei. Nici o persoană nu poate fi reținută sau arestată și nici nu poate fi supusă vreunei forme de restrângere a libertății decât în cazurile și

¹⁾ Se are în vedere de legiuitorul constituant percheziția corporală.

condițiile prevăzute de lege. Dacă cel împotriva căruia s-a luat măsura arestării preventive sau s-a dispus internarea medicală ori o măsură de restrângere a libertății consideră că aceasta este ilegală, are dreptul, în tot cursul procesului, să se adreseze instanței competente, potrivit legii.

Orice persoană care a fost, în cursul procesului penal, privată de libertate sau căreia i s-a restrâns libertatea, ilegal sau pe nedrept, are dreptul la repararea pagubei suferite, în condițiile prevăzute de lege.

În tot cursul procesului penal, învinuitul sau inculpatul arestat preventiv poate cere punerea în libertate provizorie, sub controlul judiciar sau pe cauțiune”.

Legiuitorul a instituit o serie de garanții pentru a asigura libertatea persoanei în procesul penal:

- Cazurile și condițiile generale pentru luarea măsurilor preventive sunt strict determinate de lege. În acest sens dispozițiile art. 23 din Legea fundamentală se complinesc cu prevederile art. 136, art. 143, art. 145, art. 146 și art. 148 din Codul de procedură penală;

- De regulă, măsurile preventive pot fi dispuse de organe judiciare calificate. Astfel, cu excepția reținerii, măsură care poate fi luată de organele de cercetare penală și de procuror, toate celelalte măsuri preventive se dispun exclusiv de judecător;

- Legea a determinat durata fiecărei măsuri preventive restrictive de libertate. Astfel, reținerea se poate aplica pentru 24 de ore, arestarea preventivă a învinuitului poate fi luată pentru maxim 10 zile. Măsura obligării de a nu părăsi localitatea se poate lua pe o durată de 30 de zile.

În cazul arestării preventive a inculpatului, această măsură – de cel mult 30 de zile, poate fi prelungită, fiecare prelungire fiind tot pentru cel mult 30 de zile și este dispusă numai de instanța de judecată;

- Respectarea principiului legalității care determină efectuarea anumitor acte procesuale și procedurale în vederea luării, menținerii sau revocării uneia dintre măsurile preventive;

- Posibilitatea ca inculpatul arestat preventiv, care îndeplinește condițiile prescrise de lege, să fie pus în libertate provizorie fie sub control judiciar, fie pe cauțiune;

- Măsurile preventive luate pot fi menținute atâta timp cât sunt întrunite temeiurile care le justifică. Dacă aceste temeiuri nu mai subzistă, măsurile preventive trebuie înlocuite sau revocate. De asemenea, legea procesual-penală a prevăzut cazurile în care măsurile preventive încetează de drept.

VII. Principiul respectării demnității umane – Acest principiu fundamental al procesului penal este înscris în dispozițiile art. 5¹ Cod procedură penală, care prevede că: “orice persoană care se află în curs de urmărire penală sau de judecată trebuie tratată cu respectarea demnității umane. Supunerea acesteia la tortură sau la tratamente cu cruzime, inumane ori degradante este pedepsită de lege”¹⁾.

Constituția României prevede în dispozițiile art. 22 pct. 2 că: “nimeni nu poate fi supus torturii și nici unui fel de pedeapsă sau de tratament inuman ori degradant”.

În aplicarea acestui principiu, în art. 68 alin. 1 Cod procedură penală se prevede că este oprită a se întrebuița violențe, amenințări ori alte mijloace de constrângere precum și promisiuni sau îndemnuri, în scopul de a obține probe.

¹⁾ A se vedea Legea nr. 32/1990, publicată în Monitorul Oficial, partea I, nr. 128/17.11.1990

Tot în Codul de procedură penală au fost reglementate anumite instituții care concretizează principiul enunțat. Între aceste instituții precizăm: amânarea executării pedepsei închisorii (art. 453 lit. "a"), întreruperea executării pedepsei închisorii (art. 455), suspendarea judecării (art. 303).

În Codul penal au fost reglementate și incriminate anumite infracțiuni împotriva înfăptuirii justiției, care privesc pe subiecții oficiali ai procesului penal: art. 266 alin. 2 și alin. 3 și art. 267¹.

VIII. Principiul garantării dreptului la apărare

Acest principiu a fost consacrat din antichitate, în dreptul roman existând regula că nici o persoană nu poate fi judecată fără a fi apărată.

Dreptul la apărare a fost proclamat în Declarația Universală a Drepturilor Omului, care a fost adoptată de Adunarea Generală a O.N.U. în anul 1948, fiind inclus printre drepturile fundamentale ale omului.

Dreptul persoanei de a se apăra sau de a fi asistată de apărător a fost prevăzut în Pactul internațional relativ la drepturile civile și politice, în art. 14, pct. 3, lit. "d".

Constituția României prevede în art. 24 dreptul la apărare.

"Dreptul la apărare este garantat. În tot cursul procesului, părțile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu."

Art. 6 din Codul de procedură penală, astfel cum a fost modificat prin Legea nr. 32/17.11.1990 și prin Legea nr. 281/2003, precizează:

"Dreptul de apărare este garantat învinuitului, inculpatului și celorlalte părți în tot cursul procesului penal.

În tot cursul procesului penal, organele judiciare sunt obligate să asigure părțile de deplina exercitare a drepturilor procesuale, în condițiile prevăzute de lege și să administreze probele necesare în apărare.

Organele judiciare au obligația să-l încunoștiințeze, de îndată și mai înainte de a-l audia, pe învinuit sau pe inculpat despre fapta pentru care este cercetat, încadrarea juridică a acesteia și să-i asigure posibilitatea pregătirii și exercitării apărării.

Orice parte are dreptul să fie asistată de apărător în tot cursul procesului penal.

Organele judiciare au obligația să încunoștiințeze pe învinuit sau pe inculpat, înainte de a i se lua prima declarație, despre dreptul de a fi asistat de un apărător, consemnându-se aceasta în procesul-verbal de ascultare. În condițiile și în cazurile prevăzute de lege, organele judiciare sunt obligate să ia măsuri pentru asigurarea asistenței juridice a învinuitului sau inculpatului, dacă acesta nu are apărător ales."

În redactarea anterioară modificării aduse prin Legea nr. 32 / 1990, art. 6 din Codul de procedură penală, prevedea: "Dreptul de apărare este garantat învinuitului sau inculpatului, precum și celorlalte părți în tot cursul procesului penal, în condițiile prevăzute de lege."

Față de reglementarea anterioară, textul modificat prevede următoarele prevederi:

- organele judiciare sunt obligate să încunoștiințeze pe învinuit sau inculpat, înainte de a i se lua prima declarație, despre dreptul de a fi asistat de un apărător, consemnându-se acest aspect în procesul-verbal de ascultare;

- organele judiciare penale au obligația de a lua măsuri în vederea asigurării asistenței juridice a învinuitului sau inculpatului, când acesta nu are apărător ales;

- organele judiciare penale au obligația de a încunoștiința pe învinuit sau inculpat despre fapta pentru care este învinuit și despre încadrarea juridică a acesteia;

- organele judiciare penale au îndatorirea de a administra probe în apărarea învinutului sau inculpatului.

Dreptul la apărare, astfel cum este reglementat în dispozițiile legale, prezintă o serie de caracteristici:

- este un drept garantat în tot cursul procesului penal;
- este un drept procesual garantat tuturor părților din procesul penal;
- dreptul la apărare se realizează prin multiple modalități.

Referitor la cea de-a treia caracteristică facem precizarea că realizarea dreptului la apărare se concretizează prin: **dispozițiile procedurale**, prin **asistența juridică** și, nu în ultimul rând, prin **modul de organizare și funcționare al instanțelor judecătorești**.

A) **Dispozițiile procedurale** – garantează dreptul la apărare.

Astfel, cu referire exclusivă la faza de judecată, există obligația înștiințării tuturor părților, prin citare, cu privire la data și locul judecării (art. 175- 179 și art. 319 Cod procedură penală); judecata nu se poate desfășura decât în prezența inculpatului dacă acesta este arestat (art. 314 Cod procedură penală); instanța, judecând cauza penală, este obligată să procedeze la interogarea inculpatului (art. 323 Cod procedură penală); în urma dezbaterilor judiciare președintele completului de judecată va acorda ultimul cuvânt inculpatului (art. 340 Cod procedură penală); părțile au dreptul să depună, după lăsarea cauzei în pronunțare, concluzii scrise (art. 342 Cod procedură penală).

B) **Asistența juridică** – este oferită ca posibilitate tuturor părților din procesul penal.

Învinuitul sau inculpatul are dreptul de a fi asistat de un apărător, cu excepția cazurilor prevăzute de art. 171 Cod procedură penală când apărarea învinutului sau inculpatului este obligatorie.

În situația în care asistența juridică a inculpatului este obligatorie, inculpatul nu va putea fi judecat dacă apărătorul (ales sau din oficiu) lipsește, iar cauza va fi amânată.

C) Dreptul la apărător este garantat și **prin modul de organizare și funcționare al instanțelor judecătorești**.

În acest sens, ierarhizarea instanțelor judecătorești asigură posibilitatea exercitării căilor de atac prevăzute de lege.

Dar, poate cea mai importantă garanție a dreptului la apărare o reprezintă din punct de vedere organizatoric, **independența judecătorilor** investiți cu soluționarea cauzei penale.

În lipsa unei independențe reale a judecătorilor exercitarea căilor de atac împotriva hotărârilor judecătorești pronunțate, ar reprezenta o **garanție formală** a dreptului la apărare.

Tot sub acest aspect considerăm că dreptul la apărare este garantat și de normele de competență a instanțelor în materie penală.

Instanțele care reprezintă veriga de bază a organizării au cea mai largă competență, practic au plenitudinea de jurisdicție.

Cu cât instanța judecătorească este de un grad superior în structura organizării judecătorești, cu atât competența de judecată a acesteia în fond (în primă instanță) este mai redusă.

IX. Principiul egalității persoanelor în procesul penal.

Considerat de unii autori ca fiind un principiu fundamental al procesului penal¹⁾, iar de alți autori ca un principiu complementar²⁾, acest principiu al procesului penal se fundamentează pe unitatea poporului român și pe egalitatea între cetățenii României, fără deosebire de rasă, de naționalitate, de origine etnică, de limbă, de religie, de sex, de opinie, de apartenență politică, de avere, sau de origine socială.

Art. 16 din Constituția țării stipulează principiul supremației legii și subliniază egalitatea cetățenilor români în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări.

Din aceste dispoziții cu caracter general cuprinse în Legea fundamentală rezultă și egalitatea procesuală a tuturor participanților în procesele penale.

De altfel Legea nr. 304/2004, republicată, prevede că justiția se desfășurează în mod egal în raport cu toate persoanele.

Egalitatea procesuală a participanților în procesul penal implică, în mod necesar, și accesul liber la justiție care este consacrat în art. 21 din Constituție.

Egalitatea persoanelor în procesul penal nu trebuie privită în sensul că toți participanții, indiferent de poziția lor, ar putea exercita în mod concret anumite drepturi procesuale fără a exista distincții sau particularități.

Existența unor norme procesuale derogatorii de la dreptul comun sau a unor proceduri speciale, în raport de calitatea participanților, care atrag o competență determinată nu infirmă principiul egalității persoanelor în procesul penal.

De cele mai multe ori instituirea unei proceduri speciale – spre exemplu procedura specială ce se aplică infractorilor minori – constituie o protecție acordată de lege, în temeiul principiului umanismului dreptul procesual penal.

Trebuie să menționăm că în raporturile cu organele judiciare penale părțile au aptitudinea de a exercita aceleași drepturi procesuale. Legea nu creează nici privilegii procesuale și nici restricții procesuale în raport cu anumite categorii de persoane.

Principiul egalității persoanelor în procesul penal este garantat prin incriminarea în art. 247 din Codul penal a infracțiunii de abuz în serviciu prin îngăduirea unor drepturi.

X. Principiul operativității în procesul penal.

Cunoscut și sub denumirea de **rapiditate** sau de **celeritate** acest principiu nu este reglementat în dispozițiile Codului de procedură penală.

Doctrina juridică procesual penală consideră acest principiu de bază în desfășurarea procesului penal.

În mod indirect acest principiu rezultă din dispozițiile art. 1 Cod procedură penală care prevăd că procesul penal are ca scop constatarea **la timp** și în mod complet a faptelor care constituie infracțiuni.

Operativitatea în procesul penal reprezintă o garanție în vederea aflării adevărului în procesul penal cu efect direct asupra calității probelor administrate.

Cea mai importantă instituție a dreptului procesual penal care stimulează operativitatea cauzelor penale este **termenul**.

¹⁾ A se vedea: Ion Neagu, *Tratat de procedură penală*, Ed. Pro, București, 1997, pag. 64-66;

²⁾ A se vedea: Nicolae Volonciu, *Tratat de procedură penală*, vol. I, Partea generală, Ed. Paideia, București, 1993, pag. 117-119

Instituțiile reglementate de dispozițiile art. 335, art. 336 și art. 337 din Codul de procedură penală au în vedere simplificarea și operativitatea procesului penal, ca urmare a investirii instanței de judecată să soluționeze aspectele referitoare la actele materiale, faptele și persoanele descoperite în timpul judecării cauzei penale.

În ultimii ani se observă în activitatea Consiliului Superior al Magistraturii un interes deosebit pentru stimularea operativității soluționării cauzelor penale aflate pe rolul instanțelor judecătorești.

XI. Limba în care se desfășoară procesul penal.

În conformitate cu dispozițiile art. 128 pct. 1 din Constituția României: “Procedura judiciară se desfășoară în limba română”.

Codul de procedură penală prevede în art. 7 alin. 1 că: “În procesul penal procedura judiciară se desfășoară în limba română”.

Art. 128 pct. 2 din Constituție prescrie că: “cetățenii români aparținând minorităților naționale, au dreptul să se exprime în limba maternă în fața instanțelor de judecată, în condițiile legii organice.”

Reglementarea constituțională citată anterior diferă de prevederile art. 7 alin. 2 din Codul de procedură penală care au următorul text legal: “În fața organelor judiciare se asigură părților și altor persoane chemate în proces folosirea limbii materne, actele procedurale întocmindu-se în limba română.”

Prin urmare, concluzia logică care se deduce este că dispozițiile art. 7 alin. 2 din Codul de procedură penală sunt abrogate implicit (tacit), în baza dispozițiilor art. 150 pct. 1 din Constituție: “Legile și toate celelalte acte normative rămân în vigoare, în măsura în care nu contravin legii prezentei Constituției”. Deci toate dispozițiile care contravin Legii fundamentale – inclusiv art. 7 alin. 2 Cod procedură penală – sunt implicit abrogate.

În consecință în procesele penale desfășurate în unitățile administrativ-teritoriale locuite și de populație de altă naționalitate decât cea română, se utilizează exclusiv limba română. Persoanele care nu înțeleg sau nu vorbesc limba română au dreptul la asistare de către un interpret, care să le faciliteze participarea efectivă la soluționarea proceselor penale.

Cu privire la stabilirea gradului de cunoaștere de către inculpat a limbii în care se desfășoară procedura judiciară, s-a statuat că dreptul de apreciere al acestui aspect revine judecătorului investit cu soluționarea fondului cauzei.

XII. Principiul dreptului la un proces echitabil.

Art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului consacră principiul dreptului la un proces echitabil.¹⁾

În baza art. 20 din Constituția României documentul internațional precizat face parte din dreptul intern, național și în consecință principiul analizat este unul din principiile fundamentale ale procesului penal român.

Principiul prevede că orice persoană are dreptul la judecarea sa în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil, de către o instanță independentă și imparțială, constituită pe baza dispozițiilor legale.

Dreptul la un proces echitabil implică, în mod corelativ și obligația organelor judiciare penale de a asigura punerea efectivă în practică a acestui principiu.

¹⁾ Ratificată de România prin Legea nr. 30 / 1994, publicată în Monitorul Oficial, partea I, nr. 135 / 31.05.1994.

Acest principiu presupune egalitatea drepturilor și obligațiilor procesuale ale acuzării cu cele care revin apărării.

Acest principiu fiind relativ nou în legislația românească nu a fost aplicat în mod frecvent de către organele judiciare penale.

* * *

Aceasta a fost analiza – pe scurt – a principiilor fundamentale ale procesului penal român, consacrate în doctrina juridică procesual penală.

Urmează să analizăm corelația principiilor fundamentale cu principiul constituțional-juridic al independenței judecătorilor.

Principiul independenței judecătorilor garantează aflarea adevărului și corecta soluționare a cauzelor penale. Principiul presupune înlăturarea oricărei influențe exterioare actului de justiție realizat de către judecători.

Formularea principiului independenței judecătorilor prezintă un dublu caracter în sensul că judecătorul este independent pentru că se supune numai legii și totodată se supune numai legii deoarece este independent. Deci independența judecătorului se manifestă în raport cu participanții la procesul penal și cu apărătorii acestora. În scopul înlăturării arbitrariului, judecătorul nu este independent în raport cu legea deoarece acesta, pe de o parte, reglementează cadrul procesual și activitatea judiciară, desfășurată în cauzele penale, iar, pe de altă parte, aptitudinea judecătorului de a pronunța dreptul este conferită de lege.

Toate principiile fundamentale ale procesului penal trebuie să fie aplicate, în cadrul fazei de judecată, de judecători independenți. Tot acestora le revine obligația legală de a verifica activitatea procesuală, inclusiv respectarea principiilor fundamentale, desfășurată de organele judiciare penale, în cadrul fazei de urmărire penală.

Independența judecătorilor se realizează în cadrul activității de judecată. Pentru activitatea administrativă pe care o desfășoară, judecătorii rămân subordonați ierarhic în raport cu organele de conducere.

Independența judecătorilor trebuie să se manifeste atât pe **plan intern** cât și pe **plan exterior**.

Astfel, judecătorii investiți cu soluționarea cauzei penale trebuie să nu fie, sub nici o formă, interesați de soluția ce urmează a se adopta. În scopul garantării imparțialității și independenței judecătorilor legea prevede instituțiile: incompatibilității, abținerii și recuzării.

Sub raport exterior, judecătorii trebuie să fie feriți de influențe, intervenții sau presiuni din partea organelor de conducere, a celorlalți magistrați, a altor puteri constituite în stat, a grupurilor sociale de presiune sau din partea anumitor persoane.

În esență reținem că respectarea independenței judecătorilor implică și garanția aplicării, în litera și spiritul legii, a tuturor instituțiilor procesual penale, inclusiv a principiilor fundamentale ale procesului penal.

Datorită acestui fapt considerăm că principiul independenței judecătorilor se află în corelație (în interdependență) cu principiile fundamentale ale procesului penal român.